

Cankurbanlılardan (Canikurbanîler) Emir Argun Aka ve Emir Nevruz'un Siyasi Faaliyetleri

The Political Activities of Amir Argun Aka and Amir Nawruz from Cankurbans (Canikurbanids)

Samet ALIÇ 

Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü,
Kahramanmaraş, Türkiye

Department of History,
Kahramanmaraş Sütçü İmam
University, Faculty of Arts and
Sciences, Kahramanmaraş, Turkey

öz

Bu çalışmada, Cankurbanlı ailesine mensup Emir Argun Aka ve onun oğlu Emir Nevruz'un Moğol ve İlhanlı hâkimiyeti dönemindeki İran ve Horasan'ın siyasi tarihinde bıraktıkları iz incelenmeye çalışılmıştır. Cankurbanlı ailesi, XIII. yüzyıldan itibaren Timur istilasına kadar, İran'ın siyasi, iktisadi, askeri ve sosyo-kültürel hayatında önemli bir yer teşkil etmiştir. Cankurbanlı ailesinin bilinen ilk ismi olan Taycu, Moğol devlet kademelerinde görev almıştır. Onun oğlu Emir Argun Aka da Moğollar tarafından kendisine verilen görevleri başarıyla ifa etmiştir. Görevlerindeki başarıları üzerine H 641 (M 1243)'de Moğolların Seyhun'un batısında kalan topraklarının valisi olarak tayin edilmiştir. Emir Argun Aka, bu atamadan sonra Radkan merkez olmak üzere geniş bir coğrafyada yarı bağımsız bir idare tesis etmiştir. İlhanlı Devleti'nin tesisinin ardından İlhanlılara bağlı bir emir haline gelmiştir. Argun Aka'nın vefatından sonra Cankurbanlı ailesinde oğlu Nevruz ön plana çıkmış ve İlhanlı devlet kademelerinde babasının yerini alabilmek için Gazan Han'a karşı isyan etmiştir. Gazan Han'ın kendisini affetmesi ile onun en iyi emirlerinden birisi olmayı başarmıştır. Daha önce babasına ait bölgelerin idareciliği de ona tahsis edilmiştir. İlhanlı Devleti'ndeki nüfuzu fevkalade yükselen Nevruz, devlet kademelerindeki kıskançlık nedeniyle 23 Şevval 696 (14 Ağustos 1297)'de katledilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Argun Aka, İlhanlılar, İran, Horasan, Nevruz

ABSTRACT

In this study, the importance of Emir Argun Aka from Cankurbans and his son Emir Nawruz in the political history of Iran and Khorasan during the Mongol and Ilkhanid rule has been tried to be examined. The Cankurbans family had an important place in Iran's political, economic, military and socio-cultural life from the 13th century to the Timurid invasion. Taycu, the first known name of the Cankurbans family, served in the Mongolian state ranks. His son Emir Argun Aka also successfully performed the tasks given to him by the Mongols. Due to his success in his tasks, he was appointed as the governor of the Mongols' lands west of Seyhun in H 641 (M 1243). After this appointment, Emir Argun Aka established a semi-independent administration in a wide geography, with Radkan being the center. After Argun Aka's death, his son Nawruz came to forefront in the Cankurbans family and he rebelled against Gazan Khan in order to take his father's place in the Ilkhanid State agencies. With the forgiveness of Gazan Khan, he succeeded to become one of the best orders of Gazan Khan. The administration of the regions that previously belonged to his father was also assigned to him. Nawruz, whose influence increased in the Ilkhanid State, was murdered on 23 Shawwal 696 (14 August 1297) due to the jealousy of other bureaucrats.

Keywords: Argun Aka, Ilkhanate, Iran, Khorasan, Nawruz

Giriş

Muhtelif çalışmalarda Canikurbanî, Can-i Kurbanî ve Cankurbanlı şeklinde kaydedilen bu aile, XIII. yüzyılın ortalarından itibaren XIV. yüzyılın son çeyreğine kadar İran ve Horasan'ın siyasi tarihinde etkili olmuşlardır. Cankurbanlılardan bilinen ilk isim Argun Aka'nın babası Taycu'dur. Hafız Ebru tarafından bu isim Baydu olarak kaydedilmiştir (Hafız Ebru, 1958: 77). Bu çalışma da Taycu olarak ifade edilmiştir.

Taycu, Moğollarda "emir-i hezar" (binler emiri) görevinde bulundu. Küçük yaşlardan itibaren iyi eğitim gören ve parlak bir zekâya sahip olan Taycu'nun oğlu Argun Aka, Ögeday'ın yanında kendisine yer buldu. Bu durum Cankurbanlıların siyasi hayatında bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Nitekim Argun Aka'ya Moğol devlet kademelerinde birçok görev verildi. Argun Aka'dan sonra oğlu Nevruz da İlhanlılar nezdinde önemli görevlerde bulundu. Nevruz'dan sonra da özellikle Argunşah, Kuşçu Bey, Musa Bey ve Ali Bey gibi Cankurbanlı hanedan üyeleri Horasan ve çevresinde etkili isimler olmaya devam ettiler. Ayrıca Cankurbanlı ailesi ile İlhanlılar arasında siyasi evlilikler meydana geldi. Horasan'da önemli imar ve bayındırlık faaliyetlerinde bulunan Cankurbanlılar, sikke dahi bastırdılar. Timur'un bölgeye gelişi ile ona boyun eğmek zorunda kaldılar (Reid, 1984: 191).

Cankurbanlılar ile ilgili Türkçe müstakil bir çalışma yapılmamış olup, yabancı dildeki çalışmaların da sayısı oldukça azdır. Cankurbanlıların bütün siyasi aktörlerinin faaliyetleri bu çalışmanın hacmini açacağı

Geliş Tarihi/Received: 28.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 12.04.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Samet ALIÇ
E-posta: sametalic@hotmail.com.tr

Atif: Aliç, S. (2022). Cankurbanlılardan (Canikurbanîler) Emir Argun Aka ve Emir Nevruz'un Siyasi Faaliyetleri. *Turcology Research*, 74, 348-359.

Cite this article: Aliç, S. (2022). The Political Activities of Amir Argun Aka and Amir Nawruz from Cankurbans (Canikurbanids). *Turcology Research*, 74, 348-359.



Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

için bu çalışmada sadece Argun Aka ve oğlu Nevruz'un siyasi faaliyetleri konu bütünlüğünü de bozmamak kaydı ile kronolojik olarak ele alınmıştır. Çalışma ana kaynaklar ve araştırma eserler incelenerek oluşturulmuştur. Haklarında pek fazla akademik çalışma bulunmayan bu ailenin Oyratlardan geldiği genel olarak kabul edilmektedir. Ancak Oyratların kimliği meselesi eldeki mevcut veriler ile hala tam biz zemine oturtulmadığından bu çalışmanın ikinci bölümünde Cankurbanlıların menşei meselesi incelenmiştir. Aşağıda delillendirileceği üzere bu ailenin Türk olma ihtimalinin yüksek olmasına rağmen araştırmacıların birçoğu bu mevzuyu göz ardı etmişlerdir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Emir Argun Aka'nın, dördüncü bölümünde ise Emir Nevruz'un siyasi faaliyetleri detaylı olarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Orta Çağ İnan tarihi ile ilgili ülkemizde son dönemlerde yapılan çalışmalar artmasına rağmen hala istenilen seviyeye ulaşmamıştır. Bu çalışma XIII. yüzyılın ortalarından sonlarına kadar İnan ve Horasan başta olmak üzere Emir Argun Aka ve Emir Nevruz'un ekseri faaliyet sahası olan Halep, Musul, Gürcistan, Lur, Arran, Azerbaycan, Irak, Hindistan'ın bir bölümündeki siyasi, askeri, iktisadi ve sosyo-kültürel hayat ile ilgili bilgiler vermektedir. Ayrıca Emir Argun ve Emir Nevruz'un faaliyetleri vesilesi ile Büyük Moğol İmparatorluğu ve İlhanlıların devlet kademelerindeki işleyiş hakkında da bir takım bilgiler ortaya koymaktadır.

Cankurbanlıların Menşei Meselesi

Cankurbanlıların, Moğol veya Türk olduklarına dair iki temel görüş bulunmaktadır. Kaynaklar, Cankurbanlıların Oyratlara mensup oldukları hususunda hem fikirlerdir. Ancak Oyratların kimliği meselesi, ilim âlemi tarafından tartışılmaya devam etmektedir. Barthold, Moğollar tarafından Oyrat olarak isimlendirilen tabirin Türkçe karşılığının Kalmuk olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Kalmuk adının etnik bir isim olmayıp coğrafi bir tabir olduğunu belirtmektedir (Barthold, 1977: 140). Barbara West, Barthold'un görüşüne benzer şekilde Oyrat adının Batı Moğolistan'da yaşayan muhtelif halklara verilen isim olduğunu belirtmektedir (West, 2009: 606). Nitekim Fatemeh Rüstemi de 8. yüzyılda Kuzey Moğolistan'da yaşayan Türk ve Moğollara muhtemelen Oyrat denildiğini belirtmektedir (Rüstemi, 1369: 86). Olcobay Karatayev, Oyratlarla ilgili yaptığı çalışmada Oyratların menşei "*poliniminin esas anlamını çözmekte ilimde bir fikir hala yoktur.*" yorumuyla Oyratların menşei ve kimlik meselesini tam bir zemine oturtmanın eldeki mevcut veriler ile zor olduğunu vurgulamaktadır (Karatayev, 2014: 136).

Doğu'da Oyrat ve Çungar olarak isimlendirilen tabir, Batı Müslümanlarında Kara-Kalmuk/Kalmık/Kalmak adlarıyla tanınmaktadır. Kalmuk adının Teleüt Türkleri (Ak Kalmuklar) için de kullanılmasını dikkate alan Mualla Uydu Yücel, Kalmuk isminin dini bir isim olduğu yorumunu yapmaktadır. Nitekim Batı Moğolları ile Teleüt Türkmenlerine Şamanist kaldıkları için "kalmak" mastarından türetilen Kalmuk denilmiştir (Yücel, 2001: 267).

Ata Melik Cüveynî, Oyratların bir kısmının Cengiz Han'ın anne tarafından akrabası olduğunu belirtmektedir (Cüveynî, 2013: 418). Rene Grousset, Oyratların şüphesiz Moğol olduğu yorumunu yapmaktadır (Grousset, 1890: 453). Bosworth ise Cankurbanlar için Türk-Moğol grubu ifadesini kullanmaktadır (Bosworth, 1994: 512). Ramazan Şeşen, Reşidüddin'in Alizade-Arend tarafından yapılan neşrine iktibasen Oyratların Moğol dönemindeki Türk kabilelerden olduğunu belirtmektedir (Şeşen, 2001: 155). Son dönemlerde yapılan birtakım çalışmalar Oyratların Türk olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Fatameh Rüstemi, Guchinova'dan iktibasen Oyratların 8. yüzyılda Kuzey Moğolistan'a göç eden Dokuz Oğuz Türkmenlerine mensup olduğunu belirtmektedir (Rüstemi, 1369: 85-86). Diğer birtakım çalışmalarda da Cankurbanlıların Türklerin Göklen boyundan Kayıların tiresi olduğu ifade edilmektedir. Vambery'e göre Cankurbanlılar, Göklenlerin Kayı taifesine bağlı bir tidedir. Kayılara bağlı diğer tireler de şu şekildedir: Cankurbanlı, Erkekli, Kızıl Akıncık, Tagandi Boghoca Kodana, Lemek Kaniasz, Darı (Vambery, 1864: 306). Recep Albayrak, Rızavi'ye atfen Cankurbanlıların Türk taifesi olduğunu ve bunların Deregez, Zevandere ve Çulayihane'de meskûn olduklarını belirtmektedir (Albayrak, 2013: 378). Ahsen Batur da Cankurbanlıları Göklen ve Kayılara mensup Türk kabilesi olarak göstermektedir (İbn Arabşah, 2012: 324).

Resul Şahsi; Legaşova, Petrusaviç ve Nuhbe-i Seyfiye'deki bilgilere göre Cankurbanlıların Kayıların tiresi olduğunu ifade etmektedir. Legaşova, Petrusaviç ve Nuhbe-i Seyfiye'deki Kayı şemasını şu şekilde vermiştir:

- Legaşova, Göklen Kabilesine bağlı Kayıların alt tirelerini şöyle sıralar: Can-Kurbanlı, Halka Daglı, Darı, Temek, Ak-Kel, Şih, Karnas, Karabalkan, Dalı, Ak, Bakaca, Kızıl.

- Nuhbe-i Seyfiye'ye göre ise Göklen'in Kayı boyuna mensup alt tireleri şu şekildedir: Temek Gayı, Kamas Gayı, Darı, Boğaça Gayı, Cangurbanlı, Ereklı, Gızıl, Ağıncık, Tagancıburn Hoca Godana, Lamag, Ganyas.

- Petrusaviç de Cankurbanlıları Göklenlerin Kayı boyunun altında göstermektedir. Ona göre Cankurbanlıların alt tireleri şu şekildedir: Deli, Karabahan-arab, Kir, Karalyar, Hacı-bay, Paşay, Çutur, Mirza-bay (Şahsi, 2020: 613-617).

Netice olarak Oyrat tabirinin coğrafi ve dini bir isim olduğu, bu topluluğun Moğol-Türk kabilelerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Oyratlara mensup Cankurbanlıların yukarıda temellendirildiği üzere Kayılardan gelen bir Türk tiresi olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca Cankurbanlıların bilinen ilk etkili ismi Argun Aka'nın çocuk yaşlardan itibaren Uygur Türkçesini okuyup yazabilmesi ve Merville'nin, Emir Nevruz'un Türk kökenli olduğunu ve onun Gazan Han ile Türkçe konuştuğunu belirtmesi dikkate alındığında Cankurbanlıların Türk tiresi olması görüşü kuvvet kazanmaktadır (Merville, 1990: 160-162). Ancak, Orta Asya gibi geniş bir coğrafyada sosyal hayat tarzları da göz önüne alındığında da Türk-Moğol kabilelerini birbirinden kesin olarak ayırt etmek pek kolay bir mesele değildir.

Emir Argun Aka

Hülagû'nun İnan'a Gelişine Kadar Argun Aka'nın Faaliyetleri

Cankurbanlılarda siyasi ve askeri faaliyetleri ile öne çıkan ilk kişi Emir Argun Aka'dır. Babası Taycu, "emir-i hezar" (binler emiri) görevinde bulunmuştur (Cüveynî, 2013: 418). Taycu'nun hayatı ve faaliyetleri hakkında kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamaktadır. Taycu, oğlu Argun Aka'yı bir kıtlık sırasında bir parça et karşılığında köle olarak sattı (Jackson, 2011; Reid, 1984: 189). Küçük yaşlardan itibaren iyi bir eğitim

alan Argun Aka, Uygurca bilmesinin de etkisiyle genç yaşta Ögeday'ın hizmetinde bitkiçi¹ oldu (Durmuşoğlu, 2019: 226). Moğolların takdirini kazanan Argun Aka, birkaç değişik devlet görevinde yer aldıktan sonra görevlerindeki başarılarına binaen Horasan ve Irak idarecisi Uygur Türkü Körgüz'ün (Cüveynî, 2013: 12) yanına baskak olarak görevlendirildi. Ayrıca Körgüz, devlet işlerinde Argun Aka'ya yardımcı olacak ve yapılan işlerden onu haberdar edecekti. Ancak Körgüz, kendisine verilen emre aykırı olarak, devlet işlerinde Argun Aka ile istişarede bulunmaktan imtina edince Argun Aka, Horasan'dan ayrıldı (Boyle, 1968: 338; Cüveynî, 2013: 419; Hafız Ebru, 1958: 27; Hatıbî, 1399).

Güyük Han'ın annesi ve Ögeday'ın hatunu Töregene Hatun eskiden beri Körgüz'e kin ve nefret duymaktaydı. Argun Aka ile Körgüz'ün arası bozulunca Töregene Hatun, Körgüz'ün yakalanması için çok güvendiği Emir Argun'un da içinde bulunduğu bir heyet görevlendirdi (Cüveynî, 2013: 230, 441; Grousset, 1890: 262). Yakalanan Körgüz, önce sarayda hapsedildi, sonra da öldürüldü. Körgüz'ün katlinden sonra H 641 (M 1243/1244)'de Körgüz'ün hâkimiyet sahası olan Seyhün'dan itibaren Fars, Gürcistan, Musul ve Anadolu'ya kadar olan bölgenin idaresini Argun Aka'ya verdi (Aştıyanî, 1864: 169; Cüveynî, 2013: 419; Hafız Ebru, 1958: 27; Kazvinî, 2018: 473). Böylece Argun Batıda ele geçirilen toprakların genel valisi olup, genel hatlarıyla Güney Kafkasya, Yukarı Mezopotamya ve Küçük Asya'nın bir kısmının idarecisi oldu (Boyle, 1968: 338; Jackson, 2011). Bu tarihten itibaren Argun Aka, yarı bağımsız bir idareci konumuna gelerek, idare ettiği bölgelerde kendi yönetimini ve adalet sistemini oluşturdu (Grousset, 1890: 335; Reid, 1984: 194).

Töregene Hatun, daha sonra Argun Aka'yı faaliyetlerini beğenmediği Şerefüddin Harezmi'yi kontrol etmek ile görevlendirdi. Daha önceleri Harezmi Cin Timur'un maiyetinde bulunan Şerefüddin, Horasan'ın idaresi Moğollara geçtikten sonra Batu'dan aldığı izin ile Horasan'daki görevine devam etmekteydi. Argun Aka, Şerefüddin'in işlerini düzenleyip halktan zorla aldığı dört bin balış altını Töregene Hatun'a sundu. Ancak Şerefüddin haksız vergi toplamaya devam etti. Argun Aka, dul ve yetimlerden alınmaması gereken vergileri şahsi hazinesinden karşılayarak iade etti. Şerefüddin'in vefatının ardından Argun Aka, onun haksız olarak aldığı bütün vergileri kaldırdı (Cüveynî, 2013: 439, 443-446).

Argun Aka, H 641 (M 1243/1244)'de Horasan'a gidip bozulan devlet işlerini yoluna koydu. Devlet sınırlarının ve idari işlerin yazıldığı "*Köke tebter (yeşil defter)*"ın kaydını teslim aldı (Yuvalı, 1994: 118). Daha sonra sırayla Irak-ı Acem, Azerbaycan, Dihistan ve Tebriz'e gitti. Dimaşk, Halep ve Anadolu elçileri ile görüştü (Boyle, 1968: 338). İdaresine ait bazı bölgelere görevliler tayin ederek vergilerin toplanmasını sağladı. Haksız alınan vergilere düzenleme getirdi. Onun bu faaliyetleri, idaresindeki halkın teveccühünü kazanmasını sağladı. Ayrıca Halep, Suriye ve Anadolu'dan gelen elçiler Argun Aka'nın faaliyetlerini desteklediklerini bildirdiler. Bu gelişmelerin ardından Argun Aka hâkimiyeti altındaki beldelerde yeni atama ve düzenlemeler yaptı (Cüveynî, 2013: 420; Grousset, 1890: 336). Türkiye Selçuklularının bulunduğu bölgenin sorumluluğu da Argun Aka'nın idaresindeydi. Argun Aka, 1245 yılında Türkiye Selçuklularının Köseadağ Savaşı'nın ardından ödemek zorunda kaldıkları vergiyi artırdı (Yuvalı, 1994: 102). Vergi sistemi ile idare mekanizmasında bazı düzenlemeler yaptıktan sonra vergi meselesi yüzünden mahkûm edilenleri serbest bıraktı (Danuu, 2016: 71). Ardından Sahib-i Divan Bahaeddin Muhammed² Gürcistan, Azerbaycan ve Anadolu'nun yönetimine vekil bırakarak Karakurum'da toplanacak kurultaya gitti (Cüveynî, 2013: 420).

1246 yılında Karakurum'da toplanan kurultayda İran valisi sıfatıyla Argun Aka, Maveraünnehir ve Türkistan valisi Mesud Yalavaç, Gürcü tahtının varislerinden David Narin ve David Laşa; Kilikya'dan Başkumandan Simbat, Rus Büyük Dükü Yaroslav, Kirman; Fars ve Musul atabeylerinin elçileri, Türkiye Selçuklu sultanı IV. Kılıç Arslan ve Bağdad Halifesinin temsilcileri bulunuyordu (Grousset, 1890: 262). Güyük Han'ın huzuruna çıkan Argun Aka, şehzadelere hediyeler arz etti. Güyük Han da Argun Aka'ya ihsanda bulundu ve ikili, devlet meseleleri ile ilgili istişarelerde bulundu. Argun Aka'nın hizmetlerinden memnun olan Güyük Han, ona yarlık ve altın başlı payza verdi (Cüveynî, 2013: 420). Onun Horasan'daki görevine devam etmesini de onayladı (Boyle, 1968: 338). Argun Aka, Güyük Han'ın huzurundan ayrıldıktan kısa süre sonra idaresi altındaki memurların görevleri hususunda yeni düzenlemeler yaparak onların itaatlerini kuvvetlendirdi. Horasan'a doğru yola çıkan Argun Aka, güzergâhında bulunan Türkistan ve Maveraünnehir'den geçerken halka hediyeler dağıtarak halkın kendisine olan sevgisini artırdı. Merv'e gelen Argun Aka, bir süre Erzenkabad'da ikamet etti (Cüveynî, 2013: 421-422). Bu yolcuğu esnasında Mansuriye'deki Selçuklu sarayını da yeniden inşa ettirdi (Boyle, 1968: 338).

Argun Aka, Horasan'da bulunduğu günlerde bölgenin divan-ı sâlârlık görevini de yürütüyordu. Bu sıralarda Güyük Han'ın bazı beldelerin idaresini Melik Şemseddin Kert'e tahsis ettiği haberini aldı. Ayrıca Güyük Han, Argun Aka'ya da haber göndererek Argun Aka'nın Şemseddin Kert'e elli bin dinar tahsis etmesini ve Şemseddin Kert'in diğer bazı ihtiyaçlarının karşılanmasını istedi. Şemseddin Kert, yönetim merkezi olan Herat'a giderken o günlerde Tus'ta bulunan Argun Aka'yı ziyaret etti. Argun Aka, Şemseddin Kert'e hilat giydirdikten sonra elli bin dinar tahsis etti (Coşkun, 2020: 41-42). Ayrıca Sind nehrine kadar olan bölgelerin gelirini de Şemseddin Kert'e bıraktı (Vassaf, 1346: 48). Sonraki dönemlerde de Şemseddin Kert ile ilişkilerini iyi tuttu. Şemseddin Kert, Herat idareciliğine getirildikten kısa süre sonra Gürcistan emiri Melik Seyfüddin ile sorun yaşadı. Şemseddin Kert, bir takım emirlerini Seyfüddin'in yakalanması ile görevlendirdi. Durumu haber alan Seyfüddin, Argun Aka'ya sığındı. Şemseddin Kert, Seyfüddin'in Argun Aka'ya sığındığını öğrenince adamlarından Emir Nusret ve Tacüddin Hârî, Argun Aka'ya elçi olarak gönderdi ve şu mektubu ilettirdi: "Melik Seyfüddin benden daha önce eğitim alıp iyilik gördüğü halde yarlık alıp emir olunca büyük emirlere yakışmayan bir tavır sergiledi. O itaatkâr davranmayarak serkeşlik yolunu tuttu. Horasan'da bulunan diğer emirlerden aksi bir tavır sergiledi. Gereğini emir hazretlerinin takdirine bırakıyorum." Bu mektup üzerine Argun Aka, Seyfüddin'i tutuklatıp Şemseddin Kert'e gönderdi (Coşkun, 2020: 46).

Argun Aka, Seyfüddin meselesini hallettiği günlerde Merv'de bir köşk yaptırdıktan sonra Tus'a gitti ve Mansuriye'yi tahkim ettirerek burada yeni saraylar inşa ettirdi. Daha sonra Radkan'a gidip burada kendisine bağlı memurlar ile istişarelerde bulundu. 1247 yılının kış mevsimi yaklaşınca Mazenderan üzerinden Tebriz'e doğru yola çıktı. Taberistan'da Amul bölgesine geldiği zaman Azerbaycan'da bulunan Sahib-i Divan Bahaeddin Muhammed, önemli hediyelerle Argun Aka'yı karşılamak için Amul'a geldi. Argun Aka, Amul'da Bahaeddin Mu-

1 Moğollarda kâtiplik görevidir bk. (Dayı, 2017).

2 Ata Melik Cüveynî'nin babası olan Bahaeddin Muhammed, önceleri Harizmşahlar devletinin hizmetinde bulunmuş, H 630 (M 1232-33) yılından sonra Moğolların hizmetine girmiştir. Bir dönem Horasan, İran ve Mazenderan'ın önce sahib-i divanlığı sonra da umumi valiliği görevini yürütmüştür. 1235 yılında da Ögeday tarafından bütün İran'ın sahib-i divanı yapılmıştır (Bilgin, 1993, s. 140).

hammed ile istişarelerde bulundu ve Bahaeddin Muhammed'den, Karakurum'da kendisine karşı entrikalar hazırlandığını öğrendi (Boyle, 1968: 308; Cüveynî, 2013: 421-422).

Argun Aka, Amul'dan Curmagun'a hareket edeceği sırada Güyük Han tarafından Azerbaycan ve Tebriz'deki bazı memurluklara yeni görevlilerin atandığı haberini aldı. Özellikle Mengü Bolat'ın baskak olarak atanması Argun Aka'yı memnun etmedi. Sarayda kendi aleyhine faaliyet gösteren devlet adamlarının bu atamalarda etkili olduğunu tahmin eden Argun Aka, tekrar Güyük Han'ın huzuruna gitmek için hazırlıklara başladı. Yapılan yeni atamaların Azerbaycan ve Tebriz'de huzursuzluk meydana getirdiğinden Güyük Han'ı haberdar etmek için Nizameddin Şah'ı hızlıca Güyük Han'a gönderdi. Kendisi de takribi bir ay sonra yanında Hoca Fahreddin Bitikçi, Sahib-i Divan Bahaeddin Muhammed ve Ata Melik Cüveynî³ ile yola çıktı. Ayrıca Tebriz'de bulunan Melik Sadreddin'e de yolda kendisine yetişmesi için haber gönderdi. Argun Aka ve maiyeti Taraz'a vardıklarında, Güyük Han'ın vefat ettiğini öğrendiler. Bu sırada Elçigiday da Taraz bölgesine gelmişti. Argun Aka, maiyetinin bir kısmını Kencek'te bırakarak Elçigiday'ı karşılamaya gitti. Elçigiday'ın yanına gittiğinde Elçigiday ona, Horasan taraflarına geri dönmelerini ve büyük bir Moğol ordusunun ihtiyaçlarının karşılanması görevini verdi. Argun Aka, saraya gitmeden geri dönmek zorunda kaldı. Ancak Azerbaycan ve Tebriz'deki huzursuzluklar ile birtakım meseleleri saraya iletmesi için Emir Hüseyin ile Nizamüddin'i görevlendirdi (Cüveynî, 2013: 422).

Argun Aka, Horasan'a döndükten sonra Elçigiday'ın isteklerini karşılamak ile meşgul oldu. Elçigiday'ın taleplerini karşılayan Argun Aka, Badgis'te bulunan Elçigiday'ın yanına gitti ve daha sonra da Serahs'a hareket etti. İlkbahar gelince Karakurum'a gitmek için hazırlıklara başladı. Cemaziyelevvel 647 (Ağustos 1249)'de yola çıktı. Diğer yandan daha önce baskak olarak görev yapan Mengü Bolat'a da haber gönderip başkente gelmesini ve aralarındaki tatsız meselenin halledilmesini teklif etti. Karakurum'a birkaç gün geç kalan Argun Aka, Mengü Kağan'ın huzuruna çıkmaktan korktu ve Melik Nasıreddin Ali ile Hoca Siracüddin Şuca'i'yi kıymetli hediyelerle Mengü Kağan'a gönderip ondan af diledi. Başkentte Mengü Bolat ile Argun Aka arasında yapılan yargılamanın ardından Argun Aka haklı bulundu (Boyle, 1968: 339; Cüveynî, 2013: 423).

Argun Aka, Karakurum'da bir süre kaldıktan sonra 1250 yılının sonbaharında Ata Melik Cüveynî ile birlikte Almalık'ta bulunan Yesü'nün yanına gidip bir iki ay kadar orada kaldı. Kışın gelmesiyle de Merv'e gitti; ancak kısa süre sonra başkentte yapılacak büyük kurultaya katılması için davet edildi. Naku ve Hoca Necmeddin Ali'yi vekil olarak bırakan Argun Aka, Cemaziyeleahir 649 (Ağustos 1251)'da maiyetinde bulunan melik, emir ve kâtipler ile tekrar Karakurum'a hareket etti. Taraz civarına geldiğinde Mengü Kağan'ın tahta oturduğu haberini aldı. Olumsuz hava şartlarında önce Beşbalık'a gelen Argun Aka, güçlükle yolculuğa devam ederek, 20 Safer 650 (2 Mayıs 1252)⁴'de Karakurum'a ulaştı ve maiyeti ile Mengü Kağan'ın huzuruna çıktı. Önce Argun Aka sonra da maiyetindekiler, kağana hediyelerini sundular. Mengü Kağan; Argun Aka ve diğer bazı emirler ile devlet meseleleri üzerine istişarede bulundu. Bu kurultayda Argun Aka, vergi düzenindeki karışıklıkların ve özellikle de erken alınan vergilerin oluşturduğu sorunları, elçilerin işlerini iyi yapmadıklarını ve idaredeki muhtelif sorunlar ile bu sorunların çözümüne dair fikirlerini beyan etti. Mengü Kağan, Argun Aka'nın tavsiyelerini beğendi ve onu kurultayda överek taltif etti. Argun Aka'nın maiyetine de ihsanlarda bulundu. Kurultay'ın sonunda Argun Aka'nın idaresinde bulunan bölgeler ortak bulunmaksızın tek başına Argun Aka'ya bırakıldı ve ona yarlıg ile payza verildi (Cüveynî, 2013: 132, 250, 425-426, 489). Argun Aka'nın bu mali düzenlemeleri Moğol maliyesinin temelini oluşturdu ve ileride bu sistem İlhanlılarda da kullanılmıştır (Yuvalı, 1994: X).

Büyük kurultayda Mengü Kağan'ın iltifatlarına mazhar olan Argun Aka, 20 Ramazan 650 (24 Aralık 1252)'de Karakurum'dan ayrılarak Receb 651 (Ağustos/Eylül 1253)'de Horasan'a döndü. Argun Aka, Mengü Kağan'ın yeni düzenlemelerini adamlarına anlattıktan sonra bu kararların uygulanması için görevlendirmeler yaptı. Horasan ve Maveraünnehir'e adamlarını göndererek yeni yasaların uygulanmasını sağladı. Bahaeddin Muhammed ve Naimatay'ı da Irak ile Yezd bölgelerinin idareciliğine tayin etti. Nüfus sayımı yaptırmayı için Hoca Necmeddin Tebrizi'yi, halkı onlu-binli gruplara bölmek ve kopçuru⁵ belirlemek için Torumtay, Melik Sadreddin ve Sarık Buka'yı görevlendirdi. Daha sonra Hoca Necmeddin ile birlikte Batu'nun karargâhına hareket etti. Burada Mengü Kağan'ın emirlerini yerine getirdikten sonra Derbend üzerinden Gürcistan'a daha sonra da Azerbaycan ve Arran taraflarına gitti. Buralarda kopçur tespiti ve nüfus sayımı yaptırdıktan sonra Irak'a yöneldi (Spuler, 1957: 58; Boyle, 1968: 339; Cüveynî, 2013: 16,428; Hatibî, 1399; Jackson, 2011).

Emir Argun'un Irak taraflarında bulunduğu günlerde, Argun'a muhalif bazı devlet adamları Horasan'ın teftiş edilmesi için bir ferman çıkarmayı başardılar. Horasan'a görevli olarak gelen Cemaleddin Has Hacib, Horasan hesaplarını inceledi ve halktan bir miktar para topladı (Cüveynî, 2013: 428-429). Diğer yandan bu günlerde Mengü Kağan'ın, Keş taraflarına geldiğini öğrenen Argun Aka, Azerbaycan ile Irak taraflarındaki meseleleri halledip Keş'te Kağan'ın huzuruna çıktı. Mengü Kağan, Argun Aka'ya iltifatlarda bulundu. Keş'te yaklaşık bir ay kadar konaklayan Argun Aka, Keş'ten ayrılıp Haberan'a gitti. Diğer yandan Cemaleddin Has Hacib, Argun Aka ile ilgili hazırladığı raporları Hülagû'ya sunup, bu raporun Mengü Kağan'a iletilmesi gerektiğini bildirdi. Cemaleddin Has Hacib'in bu tavrına karşılık Hülagû, Argun Aka'nın yaptığı her faaliyetin kendisinin ve Mengü Kağan'ın rızası ile yapıldığını söyledi. Böylece Cemaleddin'in Argun Aka aleyhinde yaptığı propaganda karşılıksız kaldı (Cüveynî, 2013: 429; Reşidüddin, 2013: 16).

Hülagû Döneminde Argun Aka'nın Faaliyetleri

Mengü Kağan tahta oturduktan sonra, ülkenin batısının idaresini Hülagû'ya tahsis etti (Spuler, 1957: 63; Tokuş, 2017: 184). Hülagû, 1255 yılından sonra Tus bölgesine hareket ederek, bu bölgede Argun Aka tarafından yaptırılan bir yerleşim yerinde otağ kurdu. Buradan hareketle yine Argun Aka tarafından yaptırılan Mansuriye bağlarında konakladı. Burada Argun Aka ve İzzettin Tahir'in hatunları Hülagû'ya hürmet ve izzette bulundular (Reşidüddin, 2013: 20). Hülagû, 1 Zilhicce 653 (1 Ocak 1256)'te Ceyhun'dan hareket ederek Şapurghan bölgesine geldi. Hülagû'nun niyeti kışı burada geçirmek değildi; ancak şiddetli kış koşulları yüzünden yolculuğa çıkamayıp kışı Şapurghan'da geçirdi.

3 Meşhur Tarih-i Cihan Güşa'nın yazarı Ata Melik Cüveynî, 17-18 yaşlarından itibaren uzun müddet Argun Aka'nın kâtipliği yapmış ve onun güvendiği adamlarından biri olmuştur (Aylar, 2017: 30; Cüveynî, 2013: 3).

4 Spuler'e göre 1 Muaharrem 650 (14 Mart 1252) (Spuler, 1957: 58).

5 Kopçur: Sabit hayvan vergisi olup bu sistem Argun Aka tarafından idaresinde bulunan bölgelerde uygulanmıştır (Yuvalı, 1994: 123).

İlkbaharda Argun Aka, Hülagû'yu ziyaret ederek ona bir çadır hediye etti. Reşidüddin'in belirttiğine göre bu çadır dönemin şartlarına göre oldukça şaşalı bir çadırıdır. Nitekim bu çadır; bin kazıklı, altın kaplı, içinde bütün levazimatı bulunan, hafif ve kurulması kolay, büyük bir çadırıdır. Çadırın meclis yapılacak bölümü zarif bir şekilde tasarlanmış ve bu bölümde altın, gümüş ve mücevherler ile süslenmiş kap kacaklar bulunuyordu. Argun Aka'nın hazırladığı bu çadır Tus civarındaki Cihñ el-Fukara'da kurularak, çadırdaki devlet erkânı ile istişareler yapıldı. Toylar tamamlandıktan sonra Giray Melik, Ata Melik Cüveynî ve Ahmed Bitikçi'yi Hülagû'nun hizmetinde İran işlerinin düzenlenmesi için Şapurğan'da bırakan Argun Aka, Mengü Kağan'ın huzuruna gitti (Reşidüddin, 2013: 17-18; Yuvalı, 1994: 61).

Argun Aka, İran'ın batısına yönetici olarak atandığı 1243'ten itibaren Hülagû'nun 1256 yılında İran'a gelmesine kadar takribi on üç yıl Moğollar adına Halep, Musul, Gürcistan, Lur, Arran, Azerbaycan, Fars, Kirman, Irak, Hindistan'ın bir bölümü, Mazenderan ve Horasan bölgelerinin genel valiliğini yaptı. Hülagû'nun bölgeye gelişi ile de ona bağlı emirlerden birisi oldu (Cüveynî, 2013: 14). Argun Aka, Hülagû'nun hizmetine girmekle beraber Horasan'a bağlı Radkan çayırlarında güçlü bir kabile oluşturdu. Hülagû'ya bağlı güçlü bir siyasi teşekkül olarak hareket edip İran'da idaresinde bulunan bölgeleri yarı bağımsız olarak yönetmeye başladı (Reid, 1984: 189,194).

Hülagû'nun İran'a geldiği sıralarda Merv'de bulunan Argun Aka; oğlu Giray Melik, Ata Melik Cüveynî ve Emir Ahmed'i Hülagû'ya gönderdi. Hülagû, muhtemelen bu davranıştan memnun kalmış olmalıdır ki Mazenderan, Horasan ve Irak bölgelerinin idaresinin Argun Aka'ya bırakıldığını bildirdi (Cüveynî, 2013: 430). Hülagû, Argun Aka'nın faaliyetlerinden çok memnundu. Nitekim Hülagû, Olcay Hatun'dan olan Baba Hatun isimli kızını Argun Aka'nın oğlu Legzi Güreğan ile evlendirdi (Hafız Ebru, 1958: 27; Reşidüddin, 2013: 11).

Argun Aka'nın Moğol hükümdar ve şehzadeleri ile iyi münasebetler kurduğu görülmektedir; ancak devlet adamlarının içinde ona düşman olanlar bulunmaktaydı. Yukarıda değinildiği üzere Cemaleddin Has Hacib daha önce Argun Aka aleyhinde faaliyetlerde bulunmuş; ancak başarılı olamamıştı. Etrafına topladığı yeni destekçiler ile Argun Aka aleyhinde yeniden faaliyetlere başladı. Bu faaliyetler sonucunda Argun Aka, Karakurum'da yargılandı, Hitay kâtipleri Argun Aka'nın hakkındaki raporu incelediler. Netice olarak Argun Aka tekrar suçsuz bulundu ve yargıç iftiracıların bir kısmının katline hüküm verdi. İftiracıların bir kısmı da doğrudan Argun Aka'ya teslim edildi. Cemaleddin Has Hacib'i zindana gönderen Argun Aka, diğer iftiracıları da Tus'ta cezalandırdı (Cüveynî, 2013: 429).

Büyük Kağan Mengü, Hülagû'yu İran taraflarına gönderdikten sonra dönemin Sünnî İslam Dünyası'nın ruhani lideri Abbasileri itaat altına almakla görevlendirdi. Bu görevi yerine getirmek için Hülagû çalışmalara başladı. Hülagû, Muharrem 655 (Ocak 1257)'te Kirmanşah ve Hulvan üzerinden bir harekâta girişti. Bu harekât sırasında bazı önemli emirlerini yanına aldı. Bu emirler içinde Oroğtu, Kuka İlgay, Seyfeddin Bitikçi, Karatay, Ata Melik Cüveynî, Nasıreddin Tusi ve Argun Aka bulunmaktaydı (Reşidüddin, 2013: 39). Hülagû'nun ordusunun toparlanmasına yardım ettikten sonra Argun Aka, Ramazan 656 (Eylül 1258)'de Horasan'a döndü. Vergi hususunu gözden geçirip mali açıdan memurlarını teftiş ettirdi. Nüfus sayımı ve kopçur tespitini bir kez daha yaptırdı ve ardından o sıralarda Arran'da bulunan Hülagû'nun huzuruna gitti. İdaresindeki bölgelerin vaziyetini içeren raporları Hülagû'ya sundu ve bu raporlar karşısında vergi sisteminde yeniden düzenlemeler yapıldı. Özellikle zengin ve fakirden alınan vergilerdeki aksaklıkların giderilmesi için düzenlemeler yaptıran Argun Aka, yeni sistemin kısa sürede uygulanmasını sağladı (Cüveynî, 2013: 430-431).

Moğolların hâkimiyetini tanıyan Gürcülerden Kral David, 1259 yılında Moğollara karşı isyan etti. Bu gelişme üzerine Hülagû büyük bir ordu hazırlatarak Gürcü Krallığı üzerine gönderdi. Bu seferde de Argun Aka görev aldı. Meydana gelen savaşta Moğollar kısa süre de Gürcü askerlerini dağıtmayı başardı. Bu harekâtın ardından Ramazan 657 (Eylül 1259)'de Argun Aka, Tebriz'de bulunan Hülagû'nun yanına gitti (Cüveynî, 2013: 431; Hatibî, 1399).

Abaka Han Döneminde Argun Aka'nın Faaliyetleri

Kubilay Han, 1263 yılında Ceyhun'dan Mısır'a kadar olan bölgenin idaresini Hülagû'ya verdiğini beyan eden bir yarlıg gönderdi. Bu yarlıg gereğince Argun Aka, divan reisliğine getirildi (Danuu, 2016: 120-121). Bu hadiseden kısa süre sonra Hülagû, 19 Rebiülahir 663 (8 Şubat 1265)'te Meraga'da 48 yaşında vefat etti (Yuvalı, 1994, s.173). Bu gelişme üzerine Moğol elçileri bu sıralarda Horasan'da bulunan Abaka Han'ın huzuruna giderek babasının vefat haberini verdiler ve bu sıralarda Abaka'nın hizmetinde bulunan ve vezirlik makamına terfi eden Argun Aka'yı da Abaka Han ile birlikte merkeze davet ettiler. Mazenderan'dan hareketle merkeze gelen Abaka Han, 19 Cemaziyelevvel 663 (9 Mart 1265) günü yas yerine ulaştı ve 3 Ramazan 663 (19 Haziran 1265) günü İlhanlı tahtına oturdu. Yas ve taht merasimi sırasında Argun Aka'da huzurda bulundu (Reşidüddin, 2013: 77-78). Tahta çıkan Abaka Han'a Argun Aka, çeşitli hediyeler sundu (Vassaf, 1346: 31). Abaka tahta oturduktan sonra devlet kademelerinde düzenlemeler ve yeni atamalar gerçekleştirdi. Argun Aka'yı da memleketin iktâ işleri ile görevlendirdi. Ayrıca Argun Aka'nın oğlu Emir Nevruz, Abaka Han'ın Kukatay Hatun'dan olan Togançuk isimli kızı ile evlendirildi (Benaketi, 1378: 426; Reşidüddin, 2013: 76).

Abaka Han'ın tahta çıktığı ilk günlerde Argun Aka ile Abaka Han'ın münasebetlerinin iyi olduğu görülmektedir. Faruk Sümer, Abaka Han döneminde de Argun Aka'nın dirayetli bir emir olduğunu belirtmektedir (Sümer, 1989: 177). Ancak Abaka Han'ın tahta çıkışından bir müddet sonra Argun Aka'nın etkinliğini kaybettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Abaka Han döneminde, kaynakların Argun Aka hakkında verdiği bilgiler azalmıştır. Abaka Han döneminde Argun Aka'nın ismi birkaç askeri faaliyet vesilesi ile anılmaktadır.

İlhanlıların, 1270 yılında Çağatay Han'ın oğlu Yisün Tuva'nın oğlu Barak ile girdiği mücadelede Argun Aka ordunun düzenlenmesi ile görevlendirildi (Reşidüddin, 2013: 88-89). Ancak Barak, Abaka Han'ın kuvvetlerini mağlup ederek Nişabur'u ele geçirdi (Kafalı, 1992: 64). Abaka Han, Barak'a mağlup olduktan sonra Horasan'a döndü. 4 Ramazan 688 (12 Nisan 1270)'de Azerbaycan'a sonra da Rey'e yöneldi. Rey'de şehzade Tobşin ve Argun Aka, Abaka Han'ın huzuruna çıktılar ve Abaka Han ikisine de ihsanlarda bulundu (Reşidüddin, 2013: 94). Barak üzerine yeniden sefer hazırlığı başlatıldı. Ordunun sağ kanadında Tobşin, Samagar ve Hindu Noyan; sol kanatta ise başta Argun Aka olmak üzere Yoşmut Suntay, Burultay, Şiktur Noyan ve Abdullah Aka gibi isimler ile birlikte 10.000 asker bulunuyordu. Atabek Yusuf Şah da Argun Aka'nın ordusuna bağlandıktan sonra savaş hazırlıkları tamamlandı (Kafalı, 1992: 64; Reşidüddin, 2013: 98-102; Vassaf, 1346: 42-43). Barak'ın adamlarından Celayirtay, Argun Aka'nın komuta ettiği kola saldırarak Argun Aka'nın Eşkidban bölgesine kadar çekilmesini sağladı. Ancak yeniden toparlanan Abaka Han'ın kuvvetleri, Barak'ı mağlup etti (Coşkun, 2020: 78-79; Erdem, 1997: 107).

1273 yılında Gürcistan ve Ermenistan taraflarına gittiği bilinen Argun Aka, burada müstevfi Mecdül-mülk ile beraber nüfus sayımı gerçekleştirdi (Danuu, 2016, s.151). Argun Aka, 20 Zilhicce 673 (16 Haziran 1275)'te Tus'a bağlı Radkan'da vefat etti ve aynı yere defnedildi (Jackson, 2011; Reşidüddin, 2013: 112; Vassaf, 1346: 190).

Emir Nevruz

Babası Argun Aka'nın vefatından ardından sonra takribi on yıl boyunca Emir Nevruz'un faaliyetleri hakkında kaynaklarda bilgi yok denecek kadar azdır. İlhanlılardan Argun ile Ahmed Teküder'in taht mücadelesi sırasında Nevruz'un etkin rol oynadığı görülmektedir. H 683 (M 1284)'te Argun, Ahmed Teküder'in üzerine yürümek için hazırlıklarını tamamladı. Nevruz'un emrindeki bir tümen Argun'un yanında yer aldı. 16 Safer 683 (4 Mayıs 1284)'te meydana gelen savaşta Argun, Teküder'in kuvvetlerini mağlup etti. Argun Han, Ahmed'in safında yer alan Alınak'ın Arap atını yakalayan Nevruz'a bu atı hediye etti (Reşidüddin, 2013: 138-139).

Ahmed Teküder'den sonra 1284 yılında Argun Han, hâkimiyetini güçlendirdi ve yeni atamalarda bulundu. Argun Aka'nın eski idare bölgelerinden olan Horasan, Mazenderan, Kumis ve Rey bölgelerini oğlu Gazan'a bırakan Argun Han, Gazan'a yardımcı olması için Şehzade Kinşu'yu ve Emir Nevruz'u da Horasan emirliğine tayin etti (Aştiyanî, 1864: 231; Reşidüddin, 2013: 152;). Sonra da Nevruz'u kendi eşi Bulugan Hatun'un hizmetine verdi. Şehzade Gazan, Zilhicce 687 (Ocak 1289)'de Merv'e geldiğinde Nevruz onun hizmetinde bulunuyordu. Buka ve nökerlerini katlinden dolayı Argun Han tarafından cezalandırılacağı düşünülen Nevruz; annesi Sürmiş'i, kardeşlerini, kendi hatununu ve yeğenlerini Gazan'ın hizmetinde bırakarak Horasan'a döndü. Daha sonra Nesa civarındaki Deregez'e gitti. Bugünlerde Nevruz'un kız kardeşine talip olan Şehzade Kinşu ile de iyi münasebetler kurdu. Bir bahane ile Merv'de bıraktığı ailesini ve adamlarını da yanına getirtti (Reşidüddin, 2013: 155,197-199).

Emir Nevruz'un İsyanı

Nevruz, uzun süre Sistan ve çevresinde ordu komutanlığı ve idare memurluğu yapmış ve bu işlerin istikrar kazanmasında çok çaba sarf etmişti (Spuler, 1957: 106). Aynı zamanda Gazan Han, Nevruz'un halasının kocasıydı (Yuvalı, 1996: 429). Muhtemelen onun beklentisi Horasan emirliğinin kendisine verilmesi idi. Ancak Argun Han, ona beklediği görevi vermedi. Horasan'ın babası gibi kendisine ikta edilmesine inanan Nevruz, bu beklentisi karşılanmayınca isyan etti (Rüstemî, 1369: 90). Gazan'ın Nevruz'a gönderdiği Sadak isimli elçiyi de tutuklayıp onu hırpaladı. Bu sırada Gazan, Merv'den ayrıldı ve Keşefrud'da Muayyen Köprüsü civarında konaklamış iken 27 Rebiülevvel 688 (20 Nisan 1289)'de ordusu ile beraber harekât halinde olan Nevruz, Gazan'ın çadırı zannederek Buka, Körük ve Tikna gibi bazı emirlerin bulunduğu karargâhi kuşattı. Bu sırada Gazan, Emir Kutlukşah'ın yardımı ile kaçarak önce Taş Ribat'a sonra da Nişabur'a gitti. Nevruz, Gazan'ın adamlarından Buka'yı öldürdü ve diğer adı geçen emirleri tutuklayıp Bizavunkan'a gönderdi (Özgüdenli, 2009: 63; Reşidüddin, 2013: 199). Nevruz bu ayaklanması sırasında şehzade Hülagû ve Yoşmut'un oğlu Kara Nogay'ı yanına çekti. 7 Rebiülevvel 688 (31 Mart 1289)'de Gazan, Nevruz'u yakalamak üzere Habuşan ve Tus üzerinden Radkan'a yürüdü. Bu sırada 13 Rebiülevvel (6 Nisan) günü Emir Aladu ve Karaunas; Nevruz'un ordasına saldırıp yağmaladılar. 27 Rebiülevvel (20 Nisan)'de Keşrud civarında Nevruz, Gazan'ın bir kısım kuvvetlerini mağlup etti. Sultan Meydanı'ndan hareket eden Gazan'ın ordusu, 15 Rebiülahir (8 Mayıs) günü İncesu mevkiinde Nevruz ile tekrar karşılaştı. Meydana gelen savaşta Gazan'ın ordusu dağıldı ve bütün ağırlıklarını bırakan Gazan, Cuveyn'e çekilmek zorunda kaldı. Nevruz, bu galibiyetin ardından önemli miktarda ganimet elde etti (Aştiyanî, 1864: 241,253; Özgüdenli, 2009: 64; Reşidüddin, 2013: 200). Savaştan sonra Nevruz, ordasına saldıran Emir Aladu ve Karaunas'ın peşine düştü; ancak Irak'tan harekete geçen bir Moğol ordusunun kendi üzerine harekât yaptığı haberini alınca ordusunun bir kısmını Herat'a gönderdi, diğer kısmını da kendi yanına alarak Cermkan bölgesine gitti; ancak İlhanlı ordusu ile karşılaşmadan geri döndü. Horasan'a gidip kendi tebaası da dâhil olmak üzere Arapların ne Türklerin hayvanlarına el koydu (Reşidüddin, 2013: 202).

Gazan, Cacerme'ye geldiği zaman burada emirleri ile bir istişare yaparak Nevruz ile mücadeleye devam etme kararı aldı. Nevruz'un müttetiklerinden Kara Nogay yakalanarak 8 Cemaziyevvel 688 (30 Mayıs 1289)'de Girdkûh kalesine gönderildi. Diğer yandan Togan'ın komutasında bir ordu 28 Cemaziyevvel 688 (15 Ekim 1289)'de şehzade Gazan'a yardım ederek Nevruz'u bertaraf etmek amacıyla harekete geçti (Reşidüddin, 2013: 165-166). Nevruz ise Argun'u bertaraf etmek için Horasan'dan hareket etti. Tus civarındaki Radkan'da Nevruz ile şehzade Gazan arasında bir muharebe meydana geldi. Mağlup olan Nevruz, Sistan'a kaçtı, sonra da Bedehşan'a gitti (Rüstemî, 1369: 90-91).

Nevruz, Bedehşan'da bir süre kaldıktan sonra Ögeday'ın torunu Kaydu'nun yanına hareket etti. Babası Argun Aka'nın Moğollara hizmetinden dolayı Kaydu, onu ağırladı ve himaye etti. Nevruz'un kendisine sığınması ile Horasan işlerine karışma fırsatı bulan Kaydu, Nevruz'un emrine 30.000 kişilik bir ordu tahsis etti. Bu ordu içinde Köpek, Yasaur, Örüğ-Temür ve Eyukan-oğul gibi isimlerde bulunuyordu. Ayrıca Maveraünnehir'deki Sarban komutasındaki bir orduyu ve bazı şehzadeleri de Nevruz'a destek vermekle görevlendirdi. Nevruz kendisine destek veren Çağatay askerleriyle 690 (1291) ilkbaharında Tus üzerinden Nişabur'a geldi. Gazan bu haberi alınca askerlerini toparlamaya çalıştı ve 1 Rebiülahir 690 (3 Nisan 1291) günü Kutlukşah ile Meşhed-i Rezevî'de bir araya gelerek istişarede bulundu. Gazan, ordularının tam hazır olmaması sebebiyle Nevruz ile karşılaşmaktan vazgeçerek geri çekildi. Nevruz'un emrindeki ordu Horasan'da yağma faaliyetlerinde bulundu; ancak Horasan halkının direnci karşısında Nevruz, emrindeki askerlerin pek çoğunu kaybetti. Badgis'e geldiğinde Nevruz'un emrinde 5.000 asker kalmıştı. Bu durum Çağatay şehzadeleri ile Nevruz'un arasının açılmasına neden oldu (Aştiyanî, 1864: 241; Özgüdenli, 2009: 67-68).

Nevruz ile Gazan'ın Horasan'daki mücadelesi devam ederken İlhan Argun vefat etti. Yerine şehzade Geyhatu, İlhanlıların başına geçti. Gazan Han'ın hem Azerbaycan'dan uzakta olması hem de Nevruz ile mücadele halinde olması Geyhatu'nun tahta çıkışına sessiz kalmasına neden oldu (Özgüdenli, 2009: 73). 1293 yılında Gazan, Horasan'ın idaresine Kutlukşah'ı bırakarak Tebriz'e gitti. Ancak burada uzun süre kalmadı. Geyhatu'nun emri ile tekrar Horasan'a hareket etti. Gazan, Firuzkûh'a ulaştığından Kutlukşah'ın, Nevruz ile karşı karşıya geldiğini ve Nevruz'un, mağlup olarak Nişabur'a çekildiğini öğrendi (Özgüdenli, 2009: 75-76; Reşidüddin, 2013: 212). Nevruz'un Gazan Han ile mücadelesi devam ederken idaresi altındaki bölgelerde nüfuzunun devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Nevruz, kız kardeşi Biki Kutluk Hatun'un kocası Şebankare idarecisi Bahaüddin İsmail vefat ettiğinde bölgenin yönetimini 1293 yılında Biki Kutluk'a verdi (Özgüdenli, 2009: 187-188).

Nevruz'un isyanı takribi dört yıl kadar devam etti. Bu süre içerisinde Nevruz, pek çok beldeye saldırılarda bulundu ve hem kendisi hem de adamları çok yoruldu. İsyani sırasında Memlûklerle ve Papa IV. Honorius ile ittifak arayışları içine girdi (Boyle, 1968: 370). Bu uzun ve yorucu dört yılın ardından Nevruz, pişman olarak Gazan'dan özür dilemek istedi (Vassaf, 1346: 192; Aştıyanî, 1864: 253). İki Timur Hatun'u Gazan'a göndererek:

"Yaptıklarından pişman olduğunu, bağışlama vasıtalarıyla affedilmeyi ümit ettiğini, durum böyle olunca hazretin bendelerinden olup düşman olmadığını, eğer kaza ve kaderin zoru ve baskısıyla cüret, cesaret, direnme ve isyan ettiyse bunun can ve baş korkusundan olduğunu, eğer şehzade affedip bağışlayıp onu lütuf ve ikram bakışıyla hatırlayıp suçu görmezden gelir kabullenir ve kendi bendeleri zümresinden sayarsa onu şerefendirir ve başını göğe yükseltir. Bundan sonra teninde can olduğu sürece kamyş gibi bendelik kemerini takmış durur, mum gibi hizmet etme ayağında sabit durur." diye arz etti. (Reşidüddin, 2013: 219).

Gazan, Nevruz'un bu hareketinden çok memnun oldu. Ancak gelen elçi hatuna pek güvenmedi. Bunun üzerine Muharrem 694 (Kasım/ Aralık 1294)'te Nevruz; Satılmış ve İsen Buga ile beraber birkaç adamını daha Gazan'ın huzuruna gönderip şu mesajı ilettirdi:

"Günahkâr eski bende olan Nevruz gerçi suçlarının çokluğundan af ve bağıştan ümitsizdir. Ancak efendi ve efendi oğlu hazretinin zatında bulunan bağış, anlayış ve yaratılışında bulunan cömertliğinden ümitsiz değildir. İtaat edeceğini, acizliğini ve utancından boynu bükük olduğunu iletip, bin günah ile o hanedanın bendezadesiyim diye arz ediyor. Dedikoducular ve hokkabazların hileleri ve oyunlarıyla güneş ve gölge arasında ayrılık yaratmak istedikleri için mübarek hazretin önünde yer öpmekten ve kutlu yüzünü görmekten aciz kalmışım. Öyle ki değirmen misali kendi etrafımda dönüyorum ve hala birinci adımında durmaktayım. Eğer bendeler suç işlemezlerse padişahların af ve bağışlama hususiyeti ortaya çıkmaz. Eğer şehzade bendenin suçunu merhamet ve tövbe suyu ile yıkarsa bundan sonra tenimde can ve hayat kaldığı sürece benim işim kulluk yapmak ve hizmet etmek olur. Geçmişteki suçumu hatırlaması ve geçmişteki küstahlık ve hatalarımı bu kölenin yüzüne vurmaması şartıyla ömrümün geri kalan kısmında kusur yapma, gecikme ve cesaret gösterme günahının soruşturulmasına varım." (Reşidüddin, 2013: 219).

Gazan aldığı bu mesaja şöyle cevap verdi "Suçuların merhamet ve bağış istekleri bitmez. Eğer Nevruz'un yüreği dili ile aynı ise istediğini elde eder. Muhakkak biz onun bütün günahları, kabahatları, suç, zillet ve yaptığı yanlışlardan geçtik (Reşidüddin, 2013: 219).

Ardından da Nevruz'un adamlarına suyurgamışı ve Nevruz'a da onu bağışladığına dair yarlıg gönderdi. Bu gelişme üzerine Nevruz, Horasan'a yöneldi (Reşidüddin, 2013: 219).

Nevruz, eşi olan Abaka'nın kızı Togançuk Hatun ile beraber Başgur'da Gazan'ın huzuruna çıkarak ondan af diledi (Özgüdenli, 2009: 77-78). Gazan da hayatı boyunca kendisine bağlı kalması şartıyla onu affetti ve şöyle buyurdu: "Geçmiş geçmişte kaldı. Bu günden sonra ve gelecekteki durumda düşmanları def etmede bize karşı gelen ve bizimle savaşılanları ortadan kaldırma ve yok etmede tek güç olalım." Daha sonra Nevruz ve Gazan farklı istikametlere hareket etti. Gazan, Nevruz'un bağlılığına karşılık

"Argun Aka bizim saygın babalarımızdan önce naib ve emir olduğu gibi, bizim pençemiz ve egemenliğimiz altında bulunan Amuderya'dan Irak memleketleri sınırlarına kadar hükümünü bi esreha ve ecmeeha elde tutmada, genişletmede, yol almakta, yaymakta, çözmeye ve düğümlemede, almak ve bağışlamak işlerini Nevruz'a bağışladım ve ordu işlerinin düzenlenmesini, halk ve memleket siyasetinin idaresini, önderlik iktaları ve kabiliyeti avucuna koydum. diyerek bir yarlıg çıkardı." (Reşidüddin, 2013: 222).

Böylece Nevruz takribi babası Argun Aka'nın idaresinde bulunan toprakların idaresi ile ödüllendirilmiş oldu (Aştıyanî, 1864: 253; Grousset, 1890: 358).

Gazan'ın Baydu ile Taht Mücadelesi ve Gazan Han'ın İdaresi Döneminde Nevruz'un Faaliyetleri

Gazan Han'ın Nevruz ile barış sağladığı günlerde İlhanlı tahtından indirilen Geyhatu, 6 Cemaziyelevvel 694 (24 Mart 1295) günü idam edildi ve yerine Baydu, 8 Cemaziyelahir 694 (25 Nisan 1295)'te İlhanlı tahtına oturdu. Bu durum Gazan ile Baydu arasında taht mücadelesinin başlamasına neden oldu. Nevruz, Gazan'a verdiği bağlılık sözünü tutarak bu mücadelede Gazan'ın yanında yer aldı. Askeri ve siyasi dehasıyla bu mücadelede Gazan'ın temel dayanağı oldu (Özgüdenli, 2009: 79-81). Ayrıca Gazan'a kalbini ferah tutması yönünde teskin ve telkinde bulundu (Aştıyanî, 1864: 254). Gazan'ın ordusunun hazırlanmasında etkin rol oynayan Nevruz bizzat ordunun merkezinde görev aldı. Diğer yandan Baydu, Merağa civarındaki Heştred'da karargâh kurdu. 5 Receb 694 (21 Mayıs 1295) Perşembe günü iki ordu Şirgiran ırmağının Kurbanşire mevkiinde karşı karşıya geldiler. Baydu'nun askerleri savaş taraftarı olmadı ve iki taraf arasında barış müzakereleri başladı. Barış görüşmelerinin başlamasının ardından Emir Nevruz ve bazı adamlarını olayların seyrini takip için bırakan Gazan, 24/25 Mayıs 1295'te Sefidrud üzerinden Siyahkûh'a hareket etti (Boyle, 1968: 337-338; Reşidüddin, 2013: 227-228).

Gazan'ın heyetiyle Baydu arasında yapılan görüşmeler sonucunda Baydu; Horasan, Irak, Mazenderan, Huzistan, Luristan ve Kûmis eyaletleri ile Fars'ın bir bölümünün idaresini Gazan'a bırakmayı teklif etti (Aştıyanî, 1864: 255; Kazvinî, 2018: 488; Özgüdenli, 2009: 87-89). Ancak daha sonra kendi tarafına çekmek istediği Nevruz'u huzuruna aldığında Nevruz'a pekiyi davranmadı. Onu yaklaşık bir hafta göz hapsinde tuttu ve onu tehdit etti. Nevruz, Baydu'nun yanında yer alma teklifini kabul etmeyince onu ikna etmesi için Nevruz'un kardeşi Legzi'yi aracı yaptı. Ancak Legzi'nin de ısrarlarına rağmen Nevruz, Gazan'a ihanet etmeyeceğini bildirdi. Bu gelişme üzerine Baydu'nun erkânı arasında Nevruz'un katledilmesi dahi gündeme geldi. Baydu, Gazan'ı yakalayıp getirmesi şartıyla Nevruz'u serbest bıraktı. Nevruz da bu şartı kabul etmiş gibi yemin etti. 15 Receb 694 (31 Mayıs 1295)'te yola çıkan Nevruz, Firuzkûh'a yetişip 27 Receb 694 (12 Haziran 1295) günü Gazan'ın huzuruna çıktı ve yaşadıklarını Gazan'a anlattı (Boyle, 1968: 337-338; Reşidüddin, 2013: 227-228).

Nevruz, Gazan'ın huzuruna çıktığında, ondan müsaade alarak ona "eğer padişah Müslüman olursa Müslümanlar devlete hep birlikte dua etmek ve övgü düzmekle meşgul olup yardım etmeyi vacip bilirler." Dedi (Reşidüddin, 2013: 226). Damend civarındaki Lar'da bulunan köşkte 2 Şaban 694 (17 Haziran 1295) Cuma günü yapılan tören ile Gazan, İslamiyet'i kabul etti ve onunla beraber yaklaşık 100.000 Moğol askeri Müslüman oldu (Özgüdenli, 2009: 94; Yuvalı, 1996: 29). Bu gelişme üzerine Nevruz, Gazan'a işlenmiş değerli bir taş hediye etti. Ayrıca Gazan'ın tahta çıkışından sonra da İran Moğol Devleti resmi olarak İslamiyet'e girecektir (Kazvinî, 2018: 488; Grousset, 1890: 359; Hatibî, 1399). Ayrıca Nevruz, Müslüman olduktan sonra Budizm'e karşı İslamiyet'in yayılması için faaliyetlerde bulunmuş, Sistan'da gayrimüslimlere karşı mücadele etmiş ve Hristiyan mabetlerini camiye çevirtmiştir (Spuler, 1957: 19, 208, 242).

Nevruz, Baydu'nun üzerine yapılacak ikinci bir sefer için yeniden hazırlıklara başladı. Bütün orduyu toplayıp orduda düzenlemeler yaptı. Öncü birlik olarak Nevruz, Şevval 694 (Ağustos/Eylül 1295)'te Tus'a yöneldi ve büyük bir ordu ile harekâta geçtiğinin dillendirilmesini sağladı. Gazan da hazırlıklarını tamamlayıp öncü birliklerinin ardından yola çıktı. Nevruz ile Kutluşah, Baydu'yu Tebriz'den çıkardılar ve Nahcivan civarında yakalattılar. Gazan'a haber göndererek Baydu'ya ne yapılması gerektiğini danıştılar. Gazan'ın emri gereği 23 Zilkade 694 (4 Ekim 1295) Çarşamba günü Baydu, Azerbaycan'da öldürüldü (Boyle, 1968: 379; Kazvinî, 2018: 488; Reşidüddin, 2013: 250-252; Spuler, 1957: 103). Gazan Han, Tebriz'e geldi ve bazı yeni görevlendirmeler yaptı. Nevruz'u Tebriz'deki işleri düzene koyması için orada bırakıp kendisi Arran'a hareket etti. 6 Zilhicce (17 Ekim) günü Arran'a geldi. Yaklaşık iki hafta sonra da Nevruz, Arran'a geldi ve 23 Zilhicce (3 Kasım) günü cülus töreni yapıldı. Baydu üzerine yapılan sefer sırasında Horasan ve Mazenderan'da sorunlar meydana gelmişti. Bu sebeple cülus töreninin ardından Gazan Han, Nevruz'u göndererek buralarda düzeni sağlamanı istedi (Reşidüddin, 2013: 250-254). Nevruz, ayrıca Gazan'ın tahta oturmasıyla başkomutan oldu (Spuler, 1957: 312). Vezir olarak Sadrüddin Zenceni atandı; ancak mali konularda son karar Nevruz'a bırakıldı (Danuu, 2016: 211). Hafız Ebru; Nevruz'un bu dönemde emaret derecesine yükseldiğini belirtmektedir (Hafız Ebru, 1958: 27). Ayrıca Gazan Han, Nevruz'a Ceyhun'dan Fırat'a ve doğu denizinden batı denizine kadar olan bölgenin idaresini bıraktı. Nevruz, bütün vilayetlere kendi naiblerini atadı. Kardeşlerinden Hacı'yı divan ve ordu işlerinin başına, Nasirüddin Satılmış'ı da beratların imza ve düzenlenmesi görevine getirdi. Ayrıca Nevruz, genel bürokrasyede de düzenlemeler getirdi. Nevruz, yarlıg ve misaller üzerinde yer alan al-tamgaları İslami kaidelere göre hazırlattı. Al-tamgaların üzerini Allah ve peygamberin adı ile süslettirdi. Vilayetlerin vaziyetlerinin belirlenmesi için görevlendirmeler yaptı (Özgüdenli, 2009: 110-112,258).

Nevruz, Horasan'a geldiğinde Gazan'ın nezdinde saygın bir yeri olan Nurin Aka buradaydı. Nevruz'un kardeşi Uyratay da onun nökerlerinden biriydi. Ancak Uyratay, Nurin'den olan şikâyetlerini sürekli olarak Nevruz'a iletmekteydi. Bu durum Nevruz ile Nurin Aka arasındaki ilişkileri olumsuz etkiledi. Nevruz, Baydu üzerine yapılan sefer sırasında Horasan'a yapılan saldırılardan ve başarısızlıklardan Nurin'i sorumlu tutarak onu suçladı. Bu tatsızlığın ardından Horasan'dan ayrılıp Azerbaycan'a yöneldi. Daha sonra da Gazan Han'a haber vermeden Serab taraflarına yöneldi. Durumu haber alan Gazan, Nevruz'un Horasan'a dönmesi için haber gönderdi; ancak Nevruz hasta hatununu ziyaret edeceğini ileri sürerek Horasan'a gitmekten imtina etti. Bu durum Gazan Han'ın pek hoşuna gitmedi. Nevruz da kararında ısrar etmeyip 1 Ramazan 695 (3 Temmuz 1296)'te ferman üzere Horasan'a döndü (Boyle, 1968: 382; Reşidüddin, 2013: 258-260). Bu sıralarda isyan eden Şehzade Suka'nın üzerine yürüyen Rey'de Nevruz onu mağlup etti. Daha sonra da Beylekan'da, Çoban Arslan'ı mağlup etti (Kazvinî, 2018: 488; Özgüdenli, 2009: 114).

Gazan Han, 28 Zilhicce 695 (27 Ekim 1296)'te devlet işlerinde tecrübe kazanması için Olcaytu'yu Horasan'a melik olarak atadı. Olcaytu, yeni idare merkezinde düzenlemeler yaptı. Harabe haldeki Herat'ı imar ettirmesi için Nevruz'u görevlendirdi. Herat, Argun Han'ın yeni tahta çıktığı günlerde yağma ve talana maruz kalmıştı. Bu sebeple halk Herat'tan çekilmişti. Nevruz, Herat halkının tekrar şehre getirilmesi için faaliyetlerde bulundu. Adamlarından Bavurç'i İsfizar'a, Elatimur'u da Sistan'a göndererek eski Herat halkına bir ferman hazırlattı. Bu fermenda:

"Ben Nevruz, Gazan bin Argun bin Abaka Han'ın yarlıg hükmü yerine: Herat şehrini bayındır hale getirip Herat halkını Horasan'ın çevresinden toplayıp geri getirmekle yükümlüyüm. Adaletli Gazan Han'ın yarlıg ile benim tamgalı yazım, sizin ellerinize ulaşınca vilayetinizde bulunan Herat halkını geri göndermeniz onların Herat'a dönmelerine engel olmamanız ve yüce Han'ın emrinden çıkmamanız gerekmektedir. Böylece yönettiğiniz vilayet ve bölge, huzurla kalacaktır." (Coşkun, 2020: 101-102).

ifadeleri yer alıyordu.

Nevruz bu faaliyetlerinin karşılığını aldı. Takribi altı ay sonra birkaç bin kişi Herat'a döndü. Nevruz adamlarından Elatimur ve Bavurç'i'ye ihsanlarda bulunup onları Herat'a muhtesip olarak görevlendirdi. Ayrıca Nevruz, şehir yollarının güvenliğini arttırıp şehirde bayındırlık faaliyetleri yaptırdı. Müslümanların haklarının gözetilmesi için emir çıkarttı. Gümüşboğa'yı bitikçi, Tugaytuga'yı da Herat'a Daruga olarak atadı. Şehrin refah seviyesi arttı ve Herat yeniden halkın tercih ettiği bir yerleşim yeri haline geldi. Daha sonra şehrin genel idaresini tevcih etmek için Melik Rükneddin Kert'e:

"Adaletli Gazan Han'ın ikbali sayesinde izzet, haşmet, gayeler ve arzular ocağı olan Herat vilayeti bayındır oldu. İslam melikin de gözlemediği üzere bugün burada nüfus ve nimet arttı. Dolayısıyla yüce zatınız Haysar kalesinden çıkarak Herat Darülmülkü'ne gelmeniz ve miras emirlik tahtını adımlarınızla müzeyyen etmeniz lazım. Herat'a geldiğinizde refakatınızda hükümdarımız Gazan Han'ın yanına gideriz gönünüzün istekleri ve talebinizin gerçekleşmesi yönünde çaba ve gayret sarf ederiz..." (Coşkun, 2020: 103).

ifadeleri yer alan bir mektup gönderdi.

Melik Rükneddin, Nevruz'un elçilerine ihsanlarda bulunduktan sonra Nevruz'a verilmek üzere bir mektup yazdırdı. Mektubun girizgâhında: "...adaletli büyük emir, cihan fatihi, Horasan ve Irak'a ordu düzenleyen, imam ehlinin hamisi, küfür ve isyanı yok eden, Noyan topraklarının sınır koruyucusu, adaletli, ince düşünceli, cana yakın, bedî lafzı olan, gönül ferahlatan temiz kalpli Noyanların muzaffer Nevruz'u..." (Coşkun, 2020: 103-104) ifadeleri ile Nevruz'a iltifatlar ettikten sonra Herat'a gelip idareyi teslim alamayacağını bildirdi.

Nevruz, uzun zamandır Herat ve çevresinin idaresini elinde bulunduran ve bölgeyi iyi tanıyan Kertlerden birini bölgeye idareci yapmakta kararlıydı. Melik Rükneddin, kendisince gerekli sebeplerle Herat'a gelmeyince Nevruz bu kez de Melik Rükneddin'in oğlu Fahreddin'i bölgenin idaresi ile görevlendirmek istedi. Bu sırada babası ile sorunlar yaşayan Fahreddin'in önce babası ile arasındaki sorunları giderdi. Sonra da ona Herat'tan İndus nehrine kadar olan yerlerin idareciliğini verdi. Kısa süre sonra Fahreddin, Nevruz'u Tus'ta ziyaret etti. Nevruz ona hediyeler ihvan etti ve beraber Gazan Han'ın huzuruna çıktılar (Coşkun, 2020: 105-112).

Nevruz'un Katli

Gazan Han'ın İlhanlı tahtını ele geçirmesinden sonra, Nevruz'un İlhanlılardaki mevkii fevkalade yükselmiş ve Nevruz, son derece geniş yetkiler elde etmişti. Bu durum diğer İlhanlı devlet adamlarının kıskançlığına neden oldu. Bazı devlet adamları, Nevruz'un kardeşleri ve damatlarının devlet kademelerine yerleştirdiği ve Irak, Kirman ve Fars'taki idareyi tamamen ele geçirmek niyetinde olduğu yönünde Gazan Han'a şikâyetle bulunarak Gazan Han'ın Nevruz'a karşı tavır almasına neden oldular (Özgüdenli, 2009: 119).

Nevruz'un özellikle Irak, Suriye ve Mısır taraflarında kullandığı tüccar Alameddin Kayser isimli bir elçisi vardı. Nevruz daha önce bu elçiyi Baydu ile mücadele sırasında Memlûklülere gönderip durumdan onları haberdar etmişti. O sıralarda yeni vezir olan Sadreddin-i Zencani Nevruz'u bertaraf etmek için bahane arıyordu. Bu elçi meselesini öğrenince Nevruz'a tuzak kurdu. Bu elçi Nevruz'un hasımları tarafından 13 Mart 1297'de Bağdat'ta yakalandı. Nevruz'un ağızından İlhanlıları bertaraf etmek için Memlûklerden yardım istediğini içeren sahte mektuplar hazırlattı ve bu mektupları Alameddin'in heybesine yerleştirdi (Boyle, 1968: 383; Reşidüddin, 2013: 265-266). Bu mektupların içeriği şu şekildeydi:

"Allah'a hamdolsun padişah Müslüman'dır. Lakin bendeniz İslam dinini kuvvetlendirmek istediğim zaman emirler mani olmaktadır. Arzumuz, onlarla mücadele aklen ve dinen de uygun olduğu gibi, birbirimizle ittifak ederek ayakta durmamızdır. Ben kardeşlerim Legzi (Lagzi Kürgen) ve Hacı (Hacı Narin)'ya, bizim ittifakımızdan evvel hazırlık yapmalarını yazdım. Yoksa ben kendim yapar, İran memleketini ele geçirir ve size teslim ederim. Kayser'in elindeki birkaç tane elbiseyi hediye olarak size gönderiyorum." (Özgüdenli, 2009: 122).

Mektuplar ortaya çıkınca Gazan Han bu tüccarı sorguya çekti. Tüccar, Nevruz'un mektuplardan haberinin olmadığını Nevruz'a tuzak kurulduğunu ifade etti; ancak ona itimat edilmedi ve tüccar katledildi. Nevruz'un bütün adamları ve akrabalarının yasaya çarptırılmasını içeren bir yarlık çıkartıldı ve Nevruz'un akrabaları da yasaya çarptırıldı. Nevruz'un yeğeni Küşlük ve kardeşi Kutluk'un canları bağışlandı (Reşidüddin, 2013: 265-266). 1 Cemaziyelahir 696 (27 Mart 1297)'de Nevruz'un oğlu Ordu-buka, adamlarından Satılmış ve Kutluk-Timur; 5 Cemaziyelahir (31 Mart) günü de kardeşi Hacı Narin ve 7 Cemaziyelahir 696 (2 Nisan 1297) günü Nevruz'un diğer kardeşi Legzi, katledildi (Özgüdenli, 2009: 126).

Diğer yandan bu sıralarda Nişabur'a giren Nevruz, kardeşi Orday Gazan ile görüştü. Orday Gazan, Nevruz'a Memlûkler ile ittifak ettiği yönünde yalan haberler ile Nevruz'a komplo kurulduğunu bu komplonun gerçekliğinin artırılması için ordudaki bazı askerlerin katledildiğini ve Cacerem ile Esferayin'de ikamet eden akrabalarının katledilmesi içinde emir çıkarıldığını bildirdi. Bu durum karşısında çok müteessir olan Nevruz, yanında kalan sekiz yüz kadar adamı ile Herat taraflarına hareket etti (Coşkun, 2020: 116). Diğer yandan Nevruz'un yakalanması için Polatkiya, Hurdak, Emir Kutlukşah, Kutlukkiya ve Nevruz'un eski binlik emiri Danişmend gibi emirler görevlendirildi. Bu sıralarda Nevruz'un Gazan'ın kuvvetlerine karşı mağlup olduğuna dair bir haber ortaya atıldı. Ancak kaynaklarda bugünlerde Nevruz'un mağlup olduğu ile ilgili bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Muhtemelen bu haber Nevruz'un otoritesini sarsmaya yönelik bir tuzaktır. Diğer yandan Hurdak ve Sutay; Damgan, Simnan, Bistam, Veramin ve Hvar'da bulunan Nevruz'un şahnelerini yakalayıp öldürdüler. Bu sıralarda Yam mevkiinde bulunan Nevruz eski adamlarından Danişmend'in kendisine yaklaştığı haberini aldı. Nevruz ile Danişmend arasında meydana gelen muharebenin ardından Nevruz mağlup olarak geriye kalan çok az adamı ile birlikte kaçmayı başardı. Hurdak ve Nokay Yarguçi'nin oğulları Nevruz'u takip ettiler. Cam vilayetine gelen Nevruz, burada bir pusu hazırlattı ve Hurdak'ın askerlerinden birçoğunu pusuya düşürerek öldürdü. Ancak peşindeki orduyu tamamen imha edemedi. Herat tarafına giderek 4000 askeri ile Kertlerin topraklarına girdi (Reşidüddin, 2013: 268).

Nevruz, Herat'ta İhtiyarüddin kalesine yerleşti. Onun Herat'a gelmesinin temel sebeplerinden birisi yukarıda izah edildiği üzere Herat idarecisi Fahreddin ile olan iyi münasebetleri idi. Fahreddin kendisine sığınan Nevruz'u başlangıçta himaye etti. Bu gelişme üzerine Emir Kutlukşah yetmiş bin süvari ile Herat'ı kuşattı (Coşkun, 2020: 118). On sekiz günlük mücadelenin ardından Emir Kutlukşah ile adamları, Herat surlarını aşarak Nevruz'u ele geçiremeyeceklerini anlayınca Melik Fahreddin'in kayınpederi Cam şeyhülislamını devreye soktular. Melik Fahreddin hem kayınpederinin etkisi hem de Nevruz'un kendisine zarar verebileceği düşüncesiyle Nevruz'a yardım etmekten vazgeçti (Reşidüddin, 2013: 208). Adamlarından Muhammed Lokman, Muhammed Sam, Taceddin Yıldız, Siracüddin Ömer ve Haydar Rûdekî'yi Nevruz'u yakalamakla görevlendirdi. Taceddin Yıldız, güz ile Nevruz'un başına vurup onu tutukladı (Coşkun, 2020: 119).

Emir Kutlukşah'a haber göndererek Nevruz'u onun kardeşlerini ve nökerlerini yakaladığını, herhangi bir cezaya çarptırılmamaları karşılığında Nevruz'un teslim edileceğini bildirdi. Emir Kutlukşah, bu haberi alınca Hoca Alaüddin, Emir Pulatkiya ve Cam şeyhülislamını Emir Fahreddin'e gönderdi. Neticede Fahreddin, Nevruz'u Kutlukşah'a teslim etti. Kutlukşah, Nevruz'u sorgulamak istedi; ancak Nevruz benim sorgumu ancak Gazan Han yapabilir diyerek hiçbir soruya cevap vermedi. Nevruz, Gazan Han'ın huzurunda yargılanma fırsatı dahi bulamadı. 23 Şevval 696 (14 Ağustos 1297) günü Kutlukşah'ın emri ile gövdesi ikiye ayrılmak suretiyle katledildi (Reşidüddin, 2013: 268-270). Vassaf, Nevruz'un ölüm tarihini 22 Zilkade 696 (10 Eylül 1297) olarak vermektedir (Vassaf, 1346: 207). Bertold da bunu desteklemektedir (Spuler, 1957: 109).

Nevruz'un kesik başı Gazan Han'a gönderildi. Nevruz'u katlettikten sonra Kutlukşah, Herat'a gelip Nevruz'un emirlerinden Alıncak, Bu-raçur, Tukalkara ve birtakım emirleri katletti (Reşidüddin, 2013: 268-270). Nevruz'un katlinden sonra takribi 10.000 Oyratlı Mısır'a göç etti (Rüstemî, 1369: 101). Nevruz'un kesik başı Bağdat'a gönderildi ve şehirlerde gezdirildikten sonra birkaç yıl boyunca Bab-ı Nevebi'de asılı bırakıldı.

Vassaf, Argun Aka'nın en cesur evladının Nevruz olduğunu belirtmektedir (Vassaf, 1346: 190). Hakikaten Nevruz, askeri başarısı ile dikkat çekmektedir. Gazi ve bey unvanları ile anılan Nevruz, Abaka Han'ın kızı Togaçuk ile evlenmesi dolayısıyla İlhanlılarda önemli bir nüfuza sahipti. Eğitilmiş bir kişi olan Nevruz, idari anlamda da kabiliyetliydi. Türkçe bilirdi ve Gazan Han ile Türkçe konuşurdu (Merville, 1990: 162; Özgüdenli, 2009: 95).

Sonuç

Çocuk yaşlardan itibaren Ögeday'ın ve sonra da diğer Moğol hanlarının nezdinde önemli bir yere sahip olan Argun Aka, bitikçilik ve bas-kaklık görevlerinde başarı sağlamıştır. Töregene Hatun'un emri ile Körgüz'ü ortadan kaldırma görevinde de başarılı olduğu için Güney Kafkasya, Yukarı Mezopotamya ve Küçük Asya'nın bir kısmının idareciliği ile ödüllendirilmiştir. Bu vesile ile Argun Aka, Radkan merkez olmak üzere Halep, Musul, Gürcistan, Lur, Arran, Azerbaycan, Fars, Kirman, Irak, Hindistan'ın bir bölümü ile Mazenderan ve Horasan'da yarı bağımsız bir idare tesis etmiştir. Bu süre içerisinde Töregene Hatun, Güyük Han, Mengü Kağan ve şehzadeler ile iyi münasebetler kurmuştur. Nitekim bu iyi münasebetler akrabalık ilişkileri ile kuvvetlendirilmiştir. Argun Aka'nın oğullarından Legzi, Hülagü'nun Baba Hatun isimli kızı ile evlenmiştir. Argun Aka'nın diğer oğlu Nevruz da Abaka Han'ın kızı Togaçuk Hatun ile evlendirilmiştir. Takribi on üç yıl süren bu idareciliğinin ardından Hülagü'nun İran'a gelmesi ve İlhanlı Devleti'ni tesis etmesiyle, İlhanlılara bağlı bir emir olmuştur. Kendisine bağlı bölgelerdeki yarı bağımsız idaresini de devam ettirmiştir. Hülagü'dan sonra İlhanlı tahtına çıkan Abaka Han döneminde Argun Aka'nın siyasi etkinliğinin azaldığı gözlemlenmektedir. Argun Aka, idare merkezi olan Radkan'da 16 Haziran 1275 günü vefat etmiştir.

Argun Aka, siyasi ve askeri açıdan başarılı bir hayat geçirmiştir. Kaynaklar onun özellikle vergi sisteminde uyguladığı adil yönetime vurgu yapmaktadırlar ki halka adaletli davranması sayesinde halkın teveccühünü kazanmıştır. Kendi idaresine ait bölgelerde birçok defa nüfus sayımı yapılması, Kopçur Sistemi ve diğer bazı mali sistemlerin hazırlanması ve uygulanmasında etkin rol oynamıştır. İlhanlıların mali ve idari sistemi onun sayesinde temellendirilmiştir. Argun Aka, ayrıca bayındırlık işleri ile de uğraşmış, Mansuriye, Tus ve Merv'de önemli yapılar inşa ettirmiştir. Yaptığı başarılı işler sayesinde Moğollar tarafından birçok kez payza ve yarlıg ile ödüllendirilmiştir.

Argun Aka'nın vefatından sonra oğlu Nevruz, Cankurbanlı ailesinin en etkin isimi oldu. Ahmed Teküder ile Argun Han'ın taht mücadelesinde Argun Han'a destek vererek onun İlhanlı tahtına oturmasında rol oynadı. Argun Han, İlhanlı tahtına oturduğunda oğlu Gazan'ı idari tecrübe kazanması için Horasan, Kumis, Rey ve Mazendern bölgelerinin idaresine atadı. Emir Nevruz'u da Gazan'a yardımcı olarak tayin etti. Ancak Nevruz'un beklentisi babası Argun Aka'nın idare ettiği yerlerin aynı statüde kendisine verilmesiydi. Babasının elde ettiği yarı bağımsız idare sistemi kendisine tahsis edilmeyince Nevruz isyan etti. Yaklaşık dört yıl süren isyanı süresince İlhanlı topraklarında önemli tahribat gerçekleştirdi. Daha sonra affedilen Nevruz Gazan'ın en önemli adamlarından biri haline geldi. Gazan ile Baydu arasındaki taht mücadelesinde bizzat Gazan'ın saflarında yer alıp Baydu ile görüşmelerde bulundu. Baydu'nun mağlup ve katledilmesinde de doğrudan görev aldı. Gazan'ın İlhan olmasının ardından İlhanlı ordularının başkomutanı oldu. Devletin mali konulardaki kararında son söz ona bırakıldı. Ayrıca Ceyhun'dan Fırat'a kadar olan beldelerin idaresi de ona bırakıldı. Devlet kademelerindeki yükselişi diğer devlet adamlarının kıskançlığına neden oldu ve Nevruz Gazan Han'ın emri ile 14 Ağustos 1297 yılında katledildi.

Nevruz'un idari ve askeri sahalarda kabiliyetli olduğu görülmektedir. Özellikle Herat'ın bayındır hale gelmesinde çok çaba sarf etmiştir. Gazan Han'ın ve dolayısıyla İlhanlıların İslamiyet'e girmesinde birinci derecede rol oynamıştır. İlhanlı topraklarındaki ilk İslam yapılarının da ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Netice olarak Cankurbanlı ailesinden Argun Aka ve oğlu Nevruz, Moğolların Seyhun'dan Anadolu'ya kadar uzanan topraklarının idari, mali ve askeri meselelerinde yarım asırdan fazla bir süre söz sahibi olmayı başarmışlardır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Albayrak, R. (2013). *Türklerin İrani*. Berikan Yayınları.
- Aştıyanî, A. (1388). *Tarih-i Moğol*. İntişarat-ı Emir-i Kebir.
- Aylar, M. (2017). "Cüveyni Ailesi ve Haşhaşiler'in Sonuna Kadar Ata Melik Cüveyni", *İraniyat Dergisi*, 2(1), 23-43. [Crossref]
- Barthold, W. (1977). *Kalmuklar*. İA. C.VI. Milli Eğitim Basımevi.
- Benaketi, F. D. (1378). *Tarih-i Benaketi*. (haz. C. Şiar). Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferengi.
- Bilgin, O. (1993). "Cüveyni", "Atâ Melik". *TDV İslam Ansiklopedisi*, VIII.
- Bosworth, C. E. (1994). *The History of The Saffarids of Sistan and The Maliks of Nimruz (247/861 - 949/1542-3)*. Manchester University.
- Boyle, A. (1968). *Dynastic and Political History of The Il-Khans. The Cambridge History of Iran Volume 5*. Cambridge at the University Press. [Crossref]
- Coşkun, D. (2020). *Kert Hanedanlığı*. Kitabevi Yayınları.
- Ata Melik Cüveyni. *Tarih-i Cihan Güşâ*. (Çev. M. Öztürk). 2013. TTK. (XIII. yüzyıl).
- Danuu, A. (2016). *İlhanlı Devleti'nde Vezaret*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi.
- Dayı, Ö. (2017). "İran Moğollarında Bitikçilik". *SOBİDER*, 11, 192-208. [Crossref]
- Durmuşoğlu, K. (2019). "Abaka Han Dönemi (1265-1282) İlhanlılar'da Dış Siyaset". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 65, 221-244. [Crossref]
- Ebul Fazl Hatibî. (1399). "Argun Aka". *Merkez-i Dairetü'l-Maarif Bozorg-i İslami*, Online Edition. [Crossref]
- Erdem, İ. (1997). Olcaytu Han Devrinde Horasan'da İlhanlı-Çağataylı Mücadeleleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3), 106-112. [Crossref]
- Grousset, R. (1890). *Bozkır İmparatorluğu*. Ötüken Yayınları.
- Hafız Ebru. (1958). *Penç Risale-i Tarihi*. Ez Neşriyat-ı Ferhangestan-i Ulum Çekoslovakı.
- İbn Arabşah. *Acâibu'l-Makdûr*, (Çev. A. Batur). 2012, Selenge Yayınları. (XV. yüzyıl).
- Jackson, P. (2011). Argun Aka. *Encyclopaedia Iranica*, Online Edition. 401-402. <https://iranicaonline.org/articles/argun-aqa-a-mongol-administrator-in-iran-d-1275>
- Kafalı, M. (1992). "Barak Han". *TDV İslam Ansiklopedisi*, V.
- Karatayev, O. (2014). Kırgızlar ve Oyratlar: Çoraslar-Cungar Adı Nerden Gelmiştir? *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1(23), 130-142. [Crossref]
- Kazvinî. *Tarih-i Güzide*. (Çev. M. Öztürk). 2018,TTK. (XIV. yüzyıl).
- Merville, C. (1990). "Padishah-i İslam: The conversion of Sultan Mahmud Ghazan Khan". *Pembroke*, 1, 195-177.
- Özgüdenli, O. (2009). *Gazan Han ve Reformları (1295-1304)*. Kaknüs Yayınları.
- Reid, J. (1984). "The Ju'ün-i Qurban Oirat clan in The Fourteenth Century". *Journal of Asian History*, 18 (2), 189-200.
- Reşidüddin. *Câmiu't-Tevârih İlhanlılar Kısmı*, (Çev. İ Aka vd.). 2013, TTK. (XIV. yüzyıl).
- Rüstemî, F. (1396). "Nakş-ı Umeray-ı Oyratî der Münasebet-i Siyasi İlhanân". *Fasılname-i İlmi- Pezuheşi Tarih-i İslam ve İran Danişgâh-ı Ez-Zohra*, 35(125), 82-106.
- Spuler, B. (1957). *İran Moğolları*. (çev. C. Köprülü). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sümer, F. (1989). "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir". *Bellekten*, 53(206), 175-197.
- Şahsi, R. (2020). *XIX. Yüzyılda Hazar Ötesi Türkmenlerinin Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapısı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi.
- Şeşen, R. (2001). *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tokuş, Ö. (2017). "Moğol Hâkimiyetinde Anadolu ve Anadolu'da Moğol Noyanlarının İsyanları". *TDA*, 117(230), 177-208. [Crossref]
- Vambery, A. (1864). *Travels in Central Asia: Being the Account of a Journey from Teheran Across the Turkoman Desert on the Eastern Shore of the Caspian to Khiva, Bokhara, and Samarcand*. John Murray.
- Vassaf (1346). *Tarih-i Vassaf*. (haz. A. Ayeti). İntişarat-ı Bonyad-ı Frengi İnan.
- West, B. A. (1967). "Oirats". *Encyclopedia of the Peoples of Asia and Oceania*. Facts on File
- Yuvalı, A. (1994). *İlhanlılar Tarihi*. Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Yücel, M. U. (2001). "Kalmuklar". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24.

Structured Abstract

This family, recorded as Canikurbani, Can-i Kurbanî and Cankurbans in various studies, was extremely influential in the political history of Iran and Khorasan from the middle of the 13th century to the last quarter of the 14th century. It is generally accepted that the origins of this family are based on the Oirats. However, despite the available information the issue of the identity of the Oirats is still not fully explained. There are some opinions and evidences that the Cankurbans were Mongols or Turks. These views and evidences are examined in the second part of this study.

The first person known from the Cankurbans family is Taycu who is Argun Aka's father. There is not much information about Taycu. It is known that he served as Emir-i Hezar in the Mongols. Taycu's son, Argun Aka, who had been well-educated from an early age, became a bitikçi in Ögedei Khan's service, thanks to his intelligence and knowledge of Uighur language. Argun Aka, who won the admiration of the Mongols, was appointed to Khorasan and Iraq as a baskak, thanks to his success in his tasks after taking part in several different state ranks. In H 641 (M 1243/1244), the administration of the region from Seyhun to Fars, Georgia, Mosul and Anatolia was given to Argun Aka. Thus, Argun became the governor-general of the conquered lands in the west and became the administrator of the Southern Caucasus, Upper Mesopotamia and parts of Asia Minor. From this date on, Argun Aka became a semi-independent administrator and created his own administration and justice system in the regions he ruled. Later, he traveled respectively to Iraq-i Acem, Azerbaijan, Dihistan and Tabriz. After meeting with the ambassadors of Damascus, Aleppo and Anatolia, he made new appointments and arrangements in the locations under his control. Argun Aka, who visited Möngke Khan in Karakorum on 20 Safer 650 (2 May 1252), was rewarded for his positive activities in the administrative region. After returning to Khorasan, he implemented the new laws and had a census done.

Shortly after Argun Aka went to Khorasan, Möngke Kagan appointed Hulagu as the administrator in the west of the Mongolian country. When Hulagu came to Iran in 1256, Argun Aka joined his service. Argun Aka, who formed a powerful tribe in the Radkan meadows of Khorasan, acted as a powerful political organization affiliated to Hulagu and started to rule the regions under his administration in Iran semi-independently. During the reign of Abaka Khan, who came to the throne of Ilkhanate after Hulagu, Argun Aka's influence decreased and he died on 20 Zilhijja 673 (16 June 1275).

Argun Aka had a successful life both politically and militarily. The main sources of the period emphasize the fair administration he applied in the tax system. In this way, he gained the appreciation of the people. He played an active role in the preparation and implementation of the kopçur system and some other financial systems. The financial and administrative system of the Ilkhanate was based on the applications of Argun Aka. In addition to he dealt with public works and had important structures built in Mansuriye, Tus and Merv. Thanks to his successful works, he was rewarded many times by the Mongolian rulers.

After Argun Aka's death, his son Emir Nawruz began to draw attention in the Cankurbans family. Nawruz sided with Argun in the struggle for the throne between Ahmad Tekuder and Argun. He played a role in Argun's capture of the Ilkhanid throne. Argun gave the administration of Khorasan, Mazenderan, Kumis and Rey regions to his son Gazan. Nawruz wanted the lands back which was once owned by his father. When his thought did not come true, he rebelled. During the rebellion, which lasted about four years, wars took place many times between Gazan's forces and Nawruz's forces. Finally, Gazan forgave Nawruz and gave the administration of the lands under Argun Aka's administration to Nawruz.

Shortly after Gazan and Nawruz made peace, a struggle for the throne began between Baydu and Gazan. Nawruz supported Gazan in this struggle and played an active role in his capture of the throne. After Gazan Khan took the Ilkhanid throne, Nawruz's position among the Ilkhanids increased immensely. And Nawruz had acquired extremely broad powers. This situation caused the jealousy of other Ilkhanid statesmen. Some statesmen complained about Nawruz to Gazan Khan and they caused Gazan Khan to take a stand against Nawruz. As a result, Nawruz was killed on 23 Shawwal 696 (14 August 1297).

It is seen that Nawruz is capable in administrative and military fields. He put a lot of effort into making Herat flourish. He played a primary role in the conversion of Gazan Khan and Ilkhanids to Islam. He was also influential in the emergence of the first Islamic structures in the Ilkhanid lands.